moneta ir tordiruotos antkaklės dalis. Valant bulviarūsį, esantį apie 15 m šiauriau nuo tyrinėto ploto, rasta C_{1a}–C_{1b} periodo antkaklė su kūginiais galais ir šiek tiek tordiruotu lankeliu. Be to, valant kitą duobę (apie 30 m į Š nuo tyrinėto ploto) aptiktas tik vienas stambaus naminio gyvulio kaulas, kuris patvirtina vietinių gyventojų pasakojimus, jog kapinyne buvo užkasami kritę gyvuliai.

Galima konstatuoti, kad Pelkupio kapinynas, pagal dabar turimus duomenis, datuojamas senuoju geležies amžiumi (I–IV a.), o aptikti ir ištirti kapai – ne vėliau kaip C_2/C_3 periodu. Atsižvelgiant į kapinyno būklę ir surinktą materialinę medžiagą, siūlome Pelkupio kapinyną įrašyti į Nekilnojamų kultūros vertybių registrą ir paskelbti archeologijos paminklu. Pats kapinynas užima ne didesnį kaip 1 ha plotą, esantį 0,4 km į Š nuo Šiušio (Šustės) upelio kairiojo kranto ir 0,6 km į ŠR nuo Labatmedžio kaimo kapinių bei 50 m į PR nuo Labatmedžio–Pelkupo kelio.

PELKUPIS CEMETERY

LCCH has investigated the area of more than 98 m^2 in the supposed Pelkupis burial cemetery in 2000. The four graves were found, where the buried individuals were buried inside the stone circle since during the investigation period only one funeral complex was uncovered (circle 1 and grave 4). According to the available data the cemetery along with the graves is dated to the 1st–4th centuries.

MARVELĖS KAPINYNAS

Mindaugas BERTAŠIUS

Šiais metais vyko 1991 metais pradėti tyrimo darbai Marvelės kapinyne (Kaunas). Per paskutiniuosius metus tyrinėtos kapinyno R ir P dalys, kuriose rasti įvairių laikotarpių kapai. Vėlyvojo geležies amžiaus (IX–XI a.) laikotarpio kapai telkėsi kapinyno R pakraštyje, čia tyrinėti ir žirgų kapai. Tuo tarpu kapinyno P pakraštyje tyrinėti vėlyvojo romėniškojo ir tautų kraustymosi laikotarpių kapai (IV–VI a.). Tyrimų plotas apėmė 810 m^2. Jame ištirti 33 griautiniai ir 19 degintinių žmonių (kapinyne 1225 kapai), ir 23 griautiniai žirgų kapai (osteologiškai identifikuoti apie 30–34 palaikai). Bendras žirgų kapų skaičius pasiekė 228, o juose palaidotųjų skaičius siekia apie 290. Ši kapų grupė nebaigta tyrinėti, nes ir degintiniai, ir žirgų kapai tęsiasi toliau į R. P dalyje pasiekta kapinyno riba, kraštiniuose plotuose kapų arba nebuvo, arba jų labai reta.

Visi griautiniai kapai skirtini IV–V a. laikotarpiui (D–E1 fazėms). Dauguma jų telkiasi dviejuose plotuose, sudarydami lyg dvi nežymiai išsiskiriančias kapų grupes, kuriose mirusieji laidoti įvairiomis kryptimis. Kapai nesudaro ankstesnio laikotarpio kapams būdingų eilių. Mirusieji laidoti įvairiame gylyje nuo buvusio laidojimo paviršiaus: – 0,2–2 m gylyje. Tad kapų duobių kontūrai vienur gerai matomi, kitur jų nėra nė pėdsako. Griaučiai skirtinguose kapuose labai nevienodai išlikę. Karstų pėdsakų neaptikta, išskyrus

kapą 1215. Daliai šiais metais tirtų D–E1 fazės kapų būdingos akmenų konstrukcijos kapuose ar virš kapų. Paprastai randama po du akmenis prie šonų, kartais prie galvos. Kapą 1218 buvusiame kapinyno paviršiuje supo 3,4x3,5 m dydžio akmenų vainikas, greičiausiai buvęs neaukštame pilkapyje (PV ir ŠR jo kraštuose buvusios duobės). Kape laidotas 40–45 m. vyras, pagal padėtį kapinyne jis datuotinas C3–D faze. Įvertinant tyrimų rezultatus galima teigti, kad dauguma kapų yra su įkapėmis. Visiškai be įkapių buvo vos 10% kapų. Tai būdinga įvairių laikotarpių kapams ir yra gana neįprasta, nes ankstesnių tyrimų metu žymiai didesnė dalis mirusiųjų buvo laidojama be įkapių. Šiais metais tyrinėtiems kapams būdingos šios įkapės: gana dažnas karolių vėrinys, kuris randamas tiek moterų, tiek vyrų kapuose, didelę dalį sudaro tekintų ir pjaustytų gintaro karolių vėriniai (36% griautinių kapų, gintariniai – 24%), dažnai randamos III gr. lankinės žieduotosios segės; pasitaikė kelios geležinės lankinės segės; moterų kapams būdingos juostinės ir storagalės apyrankės; vyrų kapuose dažnas kirvis, ietigalis, rečiau pasitaiko kovos peilis. Iš kitų išsiskiria kapų grupė – vyro ir moters kapai turtingi įkapėmis, kuriuos supa 4 vaikų kapai – kapai 1182 ir 1183. Vyro kape be ginklų – ieties, kirvio, kovos peilio – buvo antkaklė, žieduotoji segė, gintaro karolių, įvijų vėriniai, bent 7 žiedai; moters kape aptikti du gintaro ir stiklo karolių vėriniai, smeigtukai su grandinėle, 6 žiedai, verpstukas, pora juostinių apyrankių, įvijos.

Dalis degintinių kapų buvo tarp griautinių kapų, kurie turėjo panašias įkapes, jie skirtini panašiam laikotarpiui – V–VI a. Šių kapų palaikai laidoti negiliai nuo paviršiaus, kremuoti kaulai sudaro kompaktiškus telkinius. Jie paskleisti 5–8 cm storio sluoksniu netaisyklingame (kartais artimame stačiakampiui), maždaug 40x18 – 45x30 cm plotelyje. Paprastai kaulai švarūs, be lauže buvusių angliukų, tačiau poroje šių kapų tarp kaulų įsimaišė medžio anglys. Įkapės neretai sudėtos kremuotų kaulų viršuje arba krašte. Jokių kapo duobių šiems kapams nepastebėta, matyt, laidota negiliai nuo buvusio paviršiaus. Tai patvirtintų ir bendra stratigrafinė kapų ir dabartinio paviršiaus padėtis kapinyne. Palaikai užkasti 0,1 – 0,25 m gylyje.

Tyrinėjant P dalyje, paaiškėjo, kad čia pasiektas kapinyno kraštas. Įžemį šioje vietoje vėl, kaip ir centrinėje kapinyno dalyje, formavo nežymiai kylantis link paviršiaus smėlis su priemolio tarpsluoksniais. Tokia struktūra neatmetė galimybės rasti kapus ir šioje vietoje.

2000 metais tęsti tyrimai kapinyno R dalyje su gausiais žirgų kapais ir degintinių kapų lauku. Jau ankstesniais metais čia atrastas degėsingas paviršius, kuriame paskleisti mirusiųjų palaikai su įkapių trupiniais. Tai ryškus kapinyno laidojimo paviršius. Šiame paviršiuje buvo aptinkami pavieniai IX–XVII a. radiniai (įsimaišė viduramžių keramikos šukės), smulkūs deginti žmonių kaulai, pavieniai žirgų kaulai ir dantys, ar jų grupelės. Šis paviršius R dalyje nežymiai plonėjo ir buvo 5–10 cm storio, o dar toliau į R bei į P pusę visai išnyko. Būtent šiame paviršiuje ir buvo atrasta vėlyvojo geležies amžiaus laikotarpio degintinių kapų grupė (visi jie telkėsi 293 plote). Šio paviršiaus P krašte buvo aptikti kai kurie žirgų kapai, tačiau didesnė dalis žirgų kapų dar tęsėsi toliau į P

pusę. Įžemį šiuose plotuose sudaro rausvai gelsvas priesmėlis, Š dalyje arčiau paviršiaus iškylantys rusvai rausvo kietoko priemolio sluoksniai. Tačiau daug kur įžemio paviršius apardytas laidojant žirgus palyginti giliose duobėse. Čia tyrinėti degintiniai kapai yra visai kito tipo, nei anksčiau aprašyti. Visi degintiniai kapai labai neišraiškingi, paprastai tik kapinyno paviršiuje pažerti palaikai su įkapėmis. Kai kur pastebima ryškesnė negili duobutė, dalis kapų yra sąlyginiai – tiesiog aptiktas gausesnis kremuotų kaulų telkinys. Jie užima artimą apskritimui ar ovalų netaisyklingą plotelį, kuris yra 0,3–1 m skersmens. Kremuotų kaulų randama gausiau, o kartais ir visai nedaug – 20–30 smulkių trupinėlių. Visuose kapuose surastos įkapės (jos randamos ir visame degėsingame paviršiuje): žalvarinių dirbinių dalys ar jų susilydę trupiniai.

Žirgų kapų grupė, užimanti atskirą kapinyno dalį, pratęsia anksčiau (1993–1998 metais) tyrinėtą kapų eilę, įsiterpiančią tarp degintinių kapų ploto (Š pusėje) ir viduriniojo geležies amžiaus griautinių kapų (P pusėje), (žr. *ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 184–187; *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 248–251).

Žirgų kapai formuoja keletą horizontų, kai kur aptikti net trys vienas virš kito laidoti žirgai, t. y. žirgų griaučiai aptinkami 3-juose skirtinguose horizontuose. Žirgų kapų tirtame plote labai tanku, čia labai sunku tiksliau apibrėžti kapo duobės formą ar dydį. Jie, kaip jau įprasta kapinyne, yra kelių tipų: tai tradiciniai kapai, kur žirgas laidojamas kniūbsčias; žirgo auka, kai laidojama tik kūno dalis; žirgų palaikai išmėtyti nedideliame plotelyje, kai kada keliais sluoksniais. Visi šie kapai randami įvairiame gylyje, atskiri griaučiai sunkiai išskiriami. Viršutinį kapų horizontą formavo kapai, kurių paviršiuje, apibrėžtame plote, išmėtyti arklio palaikai – pavieniai kaulai ir jų dalys, dantys. Po jais buvo dar vienas ar du atskiri horizontai su kapais skirtingame gylyje. Kapai skirstyti pagal išmėtytų kaulų telkinius ir pagal tai, kaip šie telkiniai fiksuoti kultūriniame horizonte (t. y. atsižvelgta į jų absoliutinį aukštį). Tai įgalino geriau apibrėžti atskirus kapus (visgi tenka pripažinti, kad kai kurie kapai su išmėtytais palaikais yra gana sąlygiški – t. y. kapui skirtas plokštumoje ir horizonte išsiskiriantis gausesnis kaulų telkinys su radiniais, pvz., Kž 206–207–213, Kž 211–212–213).

Bendras sluoksnis, kuriame randami žirgų kaulai, kartais siekė iki 1 m storį. Paaukotų žirgų griaučiai tokiu atveju paskleisti keliais sluoksniais (horizontais), kuriuose randami skirtingų tipų kapai. Tarp šių horizontų paprastai matyti švarios žemės tarpsluoksniai, liudijantys apie nevienalaikį laidojimą. Didžiausią dalį sudaro kapai su paviršiuje išmėtytais palaikais. Tai iki 60% nuo tirtų kapų skaičiaus. Čia randami labai skirtingo dydžio plotuose išberti palaikai, – nuo 0,4x0,8, 0,6x0,6 iki 1,2x2, 1,1x1,8 m ir pan. Dažniausiai kaulai sluoksniuojasi atskirais sluoksniais – horizontais, iki 7–15 cm storio. Galima pakartoti ankstesnį teiginį, kad gali būti, jog kapai pildomi per kelis kartus, t. y. vienu metu paaukojus žirgą, jo palaikai truputį užberiami žeme, po to aukojamas kitas žirgas, o kartais ir dar vienas (neaišku, gal toks aukojimo ritualas buvo periodiškai kartojamas toje pačioje vietoje?). Kartu su arklio palaikais (o

kartais palaikų dalimis) sumetamos ir įkapės – kamanų dalys, sagtys, apkalai, balnakilpės ir kt. Šiuose sluoksniuose kaulai paprastai guli be aiškesnės tvarkos, vyrauja galūnių ir galvos kaulai, dantys, neretai aptinkami laužyti kaulai (kapai 216 ?, 218).

Tyrimų metu kaip ir anksčiau atrasta ir įprastu būdu palaidotų žirgų – jis laidojamas kniūbsčias nedidelėje, siauroje, stačiakampėje duobėje. Šį kartą preparuoti du tokio tipo kapai (K 208 ir 220), duobės dydis 1,6x0,55, 1,26x0,76 m. Žirgo kojos sulenktos po kūnu, galva pakišta po krūtine. Pasturgalinės dalies kaulai randami aukštėliau nei krūtinė ir galva.

Kaip liudija tyrimų medžiaga, kai kuriuose kapuose rastos žirgų aukos – laidota galva ir priekinės kojos (K 211–II, 223, 222, 225, 228). Jų laidojimo kryptis ta pati kaip ir kniūbsčioje padėtyje laidotų žirgų – V, ŠV. Duobutė paprastai mažesnė (apie 0,6x0,8, 0,45x0,75 m), nors jos dydį sunku nustatyti, nes retai kada išlikęs visas duobės kontūras. Kaip ir ankstesniais metais virš jų visuomet randami kito žirgo palaikai.

Žirgų kapuose surasta įvairių dirbinių. Nemaža dalis žirgų laidota su žąslais (iš viso rasti 11 žąslų fragmentai), paprastai tai įvairaus skersmens žiediniai žąslai (trinariai ir dvinariai), kai kurie su skersinukais (kaulo – rago, geležiniais strypeliais, žalvariniais lenktais). Trijuose kapuose rastos balnakilpės (iš viso 5 – Kž 216, 206, 220). Didelę radinių dalį sudaro įvairiausi diržų apkalai ir jų dalys. Kai kuriuose kapuose rasta puošnių kamanų likučių – ant odinių dirželių tvirtintų švino/alavo spurgelių, kurie paviršiuje dengti sidabro plokštele. Kai kurių žirgų kamanos gausiai puoštos žvangučiais. Kamanos labai prastai išlikusios, tad įmanoma tik fragmentiška jų rekonstrukcija. Kape 216 rastas geležinis skambalas, kape 221 – geležinės žirklės (tai pirmas toks radinys Marvelės kapinyne), kai kuriuose kapuose randama po vieną gintarinį dvigubo nupjauto kūgio formos karolį, dažnas radinys – įvairaus dydžio karčių įvijos, dažnai su išlikusiais viduje raištelių likučiais. Neretos kapuose įvairių formų geležinės sagtys – ovalios, stačiakampės, *D* formos.

Kai kuriuose žirgų kapuose aptikti vidutinio dydžio ir stamboki degėsių gabalėliai (Kž 220, 222), kapo 208 duobėje greta griaučių gulėjo stambus akmuo.

Kapinyno P pakraštyje, kaip ir ankstesniais metais, surasta keletas duobių – 150A, 135 plotuose. Duobės apskritos, tačiau fiksuotas tik jų dugnas (duobės, matyt, buvusios labai negilios – plote 150A, už kapinyno ribos ?), arba jos buvo iki 1,15 m gylio (skersmuo 1,45x1,32 m). Duobės pjūvyje labai taisyklingos fomos, liudijančios apie jų dirbtinę kilmę – sąmoningai iškastos ir susijusios su apeigomis (?), užpiltos rudu permaišytu smėliu. 135-to ploto duobės užpylime gausiai rasta keramikos, kuri yra skirtingų tipų. Daugumą sudaro neblogai išdegtos lygios arba nežymiai grublėtu paviršiumi keramikos šukės, jų molio masė šviesiai pilka, paviršiuje rusva, su stambaus ir vidutinio granito priemaiša; paviršius lygintas apspaudant. Kelios šukės buvo su ryškiais stambiais ištisiniais (eilėmis) pirštų gnaibymo įspaudais sienelėje, molio masė pilka, joje gausu smulkių granito priemaišų ir smėlio, šukės perdegę – išputojusios. Buvo pora šukių su vos pastebimo vertikalaus (?) brūkšniavimo žymėmis, molio

masė pilka, su ypač gausia stamboko granito priemaiša. Taip pat šukė su taisyklingu vertikaliu brūkšniavimu – reljefiški, ritmingai išdėstyti grioveliai (paviršius lyg dengtas skystu moliu, kuriame yra grioveliai). Kapinyno dalyje su vėlyvais degintiniais kapais, degėsingame sluoksnyje rasta apžiestos keramikos, dekoruotos horizontaliais grioveliais.

MARVELĖ CEMETERY

In 2000 was proceeded the archaeological research of Marvelė cemetery in Kaunas. Among the prevailing inhumations (33) there were found 19 cremated graves, which were dated to the 5th–6th (earlier group) and to the 9th–11th centuries. Inhumations were dated to C3–D (4th–5th centuries) phase. The cremations of earlier group contain many cremated bones and many burial items, meanwhile the cremations of second group are simple – a little amount of cremated bones is scattered on the surface of the burial ground. Besides, 23 horse graves were investigated (about 30–34 horses' sceletons there were osteologically identified). The horse graves and part of cremations (second group) were found in eastern part of the burial ground. The horse graves were ascribed to 3 types: 1) – burial items together with the bones of one or several horses scattered in a definite area measuring 0.4x0.8, 0.6x0.6 – 1.2x2, 1.1x1.8 m, usually in some 7–15 cm thick layers; 2) – the horse grave with the bodies in rather small pits measuring about 1.26–1.6x0.55–0.76 m; 3) – the offerings of separate parts of horse, i. e., the head and forelegs (the headquarters – croup). Those horse graves were dated to the 9th–11th centuries. Many of horses contained numerous burial items-bridle bits (11), riveted bridle with a jingle bell, amber beads), stirrups (5), many sheet metal spirals ornamenting the mane, horse bell on collar, many different buckles, etc.

UŽPELKIŲ KAPINYNAS

Audronė BLIUJIENĖ

2000 m. LDM tęsė archeologinius tyrinėjimus Užpelkių (Kretingos r., Kretingos sen.) kapinyne (žr. *ATL 1986 ir 1987 metais,* V., 1988, p. 67–70; *ATL 1988 ir 1989 metais,* V., 1990, p. 74–77; *ATL 1990 ir 1991 metais,* V., 1992, t. 1, p. 73–77; *ATL 1992 ir 1993 metais,* V., 1994, p. 132–137; *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 102–104; *ATL 1996 ir 1997 metais,* V., 1998, p. 187–190). Kapinyno kalvelės centre ir jos rytinėje dalyje buvo ištirtas 174 m² plotas ir rasta 14 apardytų nedegintų mirusiųjų kapų (90–103). Kapai 92, 94–97, 101 priklauso V–VI a. Palaidojimai 90–91, 93, 98–100, 102–103 datuotini VIII–XI a. pradžia. Kapai 91, 93 įkasti į V–VI a. palaidojimus. Nors kapuose 90–91, 98, 100 nerasta ginklų, bet sprendžiant iš kitų įkapių, čia palaidoti vyrai. Kape 99 palaidota moteris. Remiantis kapų duobių dydžiu ir būdingomis įkapėmis, galima manyti, kad kapuose 92, 94–95, 103 palaidoti vaikai, greičiausiai mergaitės. Kituose kapuose palaidotųjų lytis neaiški.

V–VI a. mirusieji laidoti galva į ŠR ar ŠV, stačiakampio užapvalintais kampais